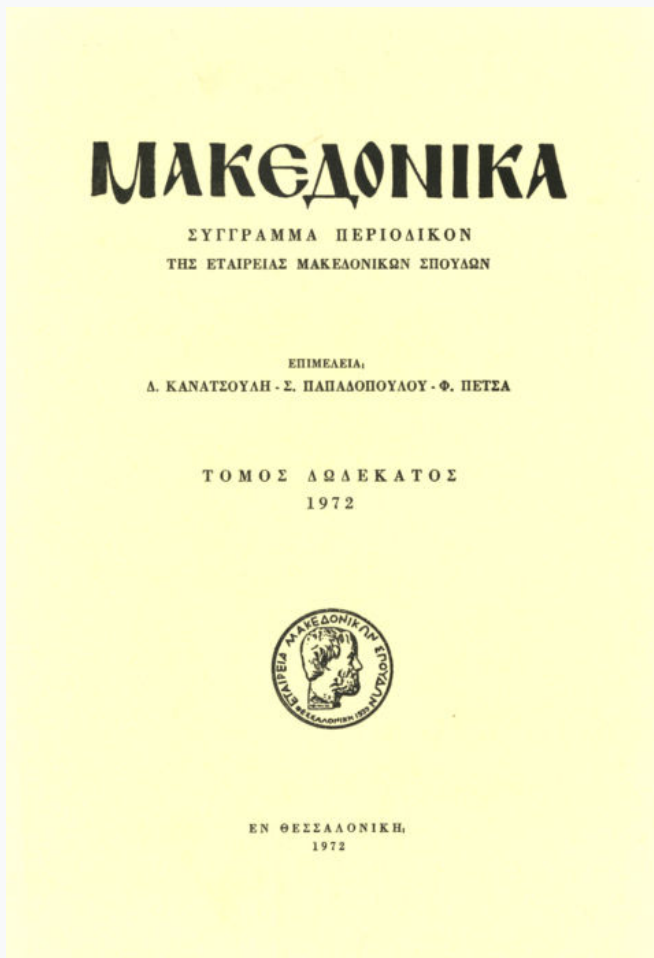

Μακεδονικά

Τόμ. 12 (1972)

Αφιερώνεται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα

Istorija na Makedonskiot Narod (Ιστορία του Μακεδονικού Έθνους)

Δημήτριος Κ. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.1035](https://doi.org/10.12681/makedonika.1035)

Copyright © 2015, Δημήτριος Κ. Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1972). Istorija na Makedonskiot Narod (Ιστορία του Μακεδονικού Έθνους). *Μακεδονικά*, 12, 542–554. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1035>

ἀνέρχονταν σέ 10-21 καί ἀποτελοῦσαν τὸ «σωματεῖον τῆς Δημογεροντίας». Μία ἢ δύο φορές τὸ χρόνο πραγματοποιούνταν κοινές συνεδριάσεις, στίς ὁποῖες συγκεντρώνονταν οἱ πρόκριτοι καί ἀγάδες τοῦ χωριοῦ κάτω ἀπὸ τὴν προεδρία τοῦ μητροπολίτη Σερρών ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου του. Μέλη τῆς κοινότητος ἦταν ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους εἶχαν συγκροτήσει μερικὲς Ἐδελφότητες. Οἱ σπουδαιότερες ἀπὸ αὐτὲς ἦσαν ἡ «Ἐδελφότης τοῦ Ἁγίου Δημητρίου» καί ἡ «Φιλοπρόδος Ἐδελφότης» ποὺ εἶχαν συνήθως θρησκευτικὸ, φιλανθρωπικὸ καί ἐκπαιδευτικὸ σκοπὸ.

Στὸ δεύτερο μέρος (σ. 63-76) τοῦ ἰδίου κεφαλαίου ὁ κ. Σαμσάρης ἀναφέρεται στὰ οἰκονομικὰ τῆς ἐκκλησίας καί στὴ διαχείρισή των. Κατόπιν ἐξιστορεῖ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἀστικὴ Σχολὴ τῆς Δοβίστης, τὴν ἐφορεία, τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τῆς Σχολῆς καί τὸ κτήριό της, καθὼς καί τὶς προσπάθειες ποὺ ἔγιναν γιὰ τὴν βελτίωσή του. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ Ἀστικὴ Σχολὴ Δοβίστης διέθετε κατὰ τὴν χρονικὴ αὐτὴ περίοδο ἀρρηναγωγεῖο, παρθεναγωγεῖο καί ἀργότερα παράρτημα νηπιαγωγείου.

Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, χωρὶς ἰδιαίτερη ἀρίθμηση, ὁ συγγραφεὺς δημοσιεύει 6 πίνακες, ποὺ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους τρεῖς, ποὺ βρίσκονται μεταξύ τῶν σελίδων 26 καί 27, παρουσιάζουν τὴν ἰδρυτικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καί τὸ ἐσωτερικὸ του, τὴν Ἀστικὴ Σχολὴ τῆς Κοινοτήτος Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, τὶς σφραγίδες διαφόρων Ἐδελφοτήτων καί ἀποσπάσματα τῶν κώδικα.

Τὸ βιβλίον τελειώνει μὲ εὐρετήριο (σ. 76-82), πίνακες περιεχομένων (σ. 83) καί κατάλογο τῶν δημοσιευμάτων τοῦ ἰδίου συγγραφέα (σ. 85-86).

Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ κ. Δημητρίου Κ. Σαμσάρη εἶναι ἀρκετὰ προσεγμένη χωρὶς περιτολογίες καί ἐπαναλήψεις. Μόνο θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, πὼς παρατηρεῖται ἕνας κατακερματισμὸς στὴ διαίρεση τῶν κεφαλαίων χωρὶς αὐτὸς νὰ εἶναι ἀπαραίτητος. Τὸ σπουδαιότερο τμῆμα τῆς μελέτης εἶναι ἀναμφισβήτητα «ὁ κώδιξ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου», ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀντλοῦνται πολὺτιμες ἱστορικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν ὄργάνωση καί λειτουργία τῆς κοινότητος Δοβίστης κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, γινώσκοντας πόσο λίγες εἶναι οἱ πηγές γιὰ τὸ τόσο δύσκολο πρόβλημα τῆς ὀργάνωσης, συνθέσεως καί λειτουργίας τοῦ θεομοῦ τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων ἐπὶ τουρκοκρατίας. Στὴν προσπάθειά του ὁ συγγραφεὺς νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὸ ἔργο του, δὲν παρασύρεται σὲ ἐπαινοὺς γιὰ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, ἀλλὰ παρουσιάζει τὸ ἔργο σὺν προσπάθεια ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ δείξῃ τὸ βαθθὶ θρησκευτικὸ συναίσθημα τῶν Ἑλλήνων καί τὴν ἀνωτερότητα τοῦ πνεύματος τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνικοῦ Ἔθνους στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, κατὰ τὰ ὁποῖα εἶχε ὀχι μόνον τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, ἀλλὰ καί θρησκευτικὴ ἐλευθερία σὲ ὀρισμένες περιοχές, ὅπως αὐτὴ τῆς κοινότητος Δοβίστης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Istorija na Makedonskiot Narod (Ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑθνους), τόμ. Α', Skorje 1969.

Στὸν ΙΑ' τόμο τῶν «Μακεδονικῶν» (1971) ὁ κ. Ἄθαν. Ἀγγελοπούλος εἶχε παρουσιάσει (στὶς σελ. 459-479) μὲ ἀξιόλογες καί ὀξείες κριτικὲς παρατηρήσεις τὸν Β' καί Γ' τόμο (ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰ. ὡς τὸ 1945) τῆς παραπάνω «Ἱστορίας τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑθνους». Ἐμεῖς θὰ παρουσιάσουμε ἐδῶ τὸν Α' τόμο καί θὰ ἐπιμείνουμε ἰδιαίτερα στὴν ἀνάλυση καί κρίση τοῦ Β' κεφαλαίου τοῦ τόμου αὐτοῦ, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀρχαία Ἱστορία τῆς Μακεδονίας¹.

1. Γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση τοῦ σλαβικοῦ κειμένου πολὺτιμη στάθηκε ἡ βοή-

‘Ο Α’ τόμος άρχίζει με έναν «π ρ ό λ ο γ ο» (σ. 5-6) τής συντακτικής έπιτροπής, όπου τονίζεται με έμφαση ή συλλογική προσπάθεια, που καταβλήθηκε για να γραφή ή π ρ α - γ μ α τ ι κ ή ιστορία (!). Άκολουθεί μιá εισαγωγή (σ. 9-14), όπου αναλύονται τά «φυσικο-γεωγραφικά χαρακτηριστικά τής Μακεδονίας» και σέ συνέχεια ó υπόλοιπος τόμος χωρίζεται στα παρακάτω 4 μέρη με τήν αντίστοιχη υπόδιαιρέσή τους σέ κεφάλαια.

Μέρος πρώτο. «Η Μακεδονία στήν έποχή τής πρωτόγονης κοινωνίας και τής δουλοκτησίας» (σ. 15-58).

1. «Πρωτόγονη κοινωνία» (σ. 15-32). Έρευνάται ή νεολιθική έποχή και οί έποχές του χαλκού και του σιδήρου στή Μακεδονία.

2. «Η ίδρυση και ανάπτυξη του άρχαίου Μακεδονικού κράτους» (σ. 33-48).

3. «Η Μακεδονία κάτω από τήν ρωμαϊκή έξουσία» (σ. 49-55). Περιγράφονται οί πόλεμοι ανάμεσα στους Μακεδόνες και τούς Ρωμαίους, ή επανάσταση του Άνδρίσκου και ή θέση τής Μακεδονίας κατά τήν ρωμαιοκρατία.

Μέρος δεύτερο. «Η Μακεδονία στήν έποχή του πρώιμου φεουδαλισμού» (σ. 56-144).

1. «Η έγκατάσταση τών Σλάβων στήν βαλκανική χερσόνησο» (σ. 56-77). Διερευνάται ή καταγωγή τών Σλάβων, ή έγκατάστασή τους στίς παραδουναβιες περιοχές και ή οίκονομική και κοινωνική κατάστασή τους. Άκόμη περιγράφονται οί πόλεμοι τών Βυζαντινών εναντίον τών Άβάρων και Σλάβων στά 592-602 μ.Χ.

2. «Η έγκατάσταση τών σλαβικών φυλών στή Μακεδονία και ή ίδρυση τών Μακεδονικών «σκλαβηνιών» (σ. 78-96). Έξετάζονται: ή έγκατάσταση τών σλαβικών φυλών στίς περιοχές τής Μακεδονίας, οί άγώνες τών φυλών αυτών για τήν κατάληψη τής Θεσσαλονίκης, ή δημιουργία τών σκλαβηνιών τής Μακεδονίας και τέλος ή επέκταση τής βουλγαρικής έξουσίας στή χώρα αυτή.

3. «Η έξάπλωση του χριστιανισμού και τών γραμμάτων στους Σλάβους τής Μακεδονίας» (σ. 97-106). Έρευνάται ó πρώτος εκχριστιανισμός τών «Σλάβων τής Μακεδονίας» και ó ρόλος του Κυρίλλου και Μεθοδίου στή διαμόρφωση του σλαβικού άλφαβήτου και παρουσιάζεται ή προσωπικότητα του Κλήμεντος τής Άχρίδος και ή ίδρυση τής Φιλοσοφικής σχολής του.

4. «Η κίνηση τών Βογομίλων στή Μακεδονία» (σ. 107-115). Αναλύονται: ή «ένι-σχυση» τής βουλγαρικής έξουσίας στή Μακεδονία, ή εξέλιξη τών φεουδαρχικών σχέσεων, ή έμφάνιση, ή διάδοση και ή έννοια του κινήματος τών Βογομίλων στή Μακεδονία.

5. «Η αυτοκρατορία του Σαμουήλ» (σ. 116-141). Έξιστορούνται: ή ίδρυση και επέκταση του κράτους του Σαμουήλ, ή μάχη τής Βαλαθίστας και ó θάνατός του, ή διάλυση του κράτους του και ή ίδρυση τής άρχιεπισκοπής Άχρίδος.

Μέρος τρίτο. «Η Μακεδονία στά χρόνια του προηγμένου φεουδαλισμού» (σ. 145-226).

1. «Η βυζαντινή έξουσία στή Μακεδονία» (σ. 145-157). Περιγράφεται ή άρχιεπισκοπή Άχρίδος και ó ρόλος της στίς περιοχές τής Μακεδονίας, ή έξασθένιση τής δύναμης τών χωρικών και ή αύξηση τών μεγάλων «φεουδαρχικών» κτήσεων. Έπίσης έρευνώνται: οί κατηγορίες του έξαρτημένου από τούς φεουδάρχες πληθυσμού και ή έπίδεινωση τής οίκονομικής κατάστασης του πληθυσμού τής Μακεδονίας.

2. «Ο άγώνας εναντίον τής βυζαντινής έξουσίας» (σ. 158-170). Έκτίθενται: ή επανάσταση του «Πέτρου Δελιάνου», ή εξέγερση του «Γεωργίου Βοϊτέλου» και ή νέα άκμή του κινήματος τών Βογομίλων.

θεια του κ. Ίωάν. Παπαδριανού, έπιστημονικού συνεργάτη του ΙΜΧΑ, που όφειλω κ. από τή θέση αυτή να τόν ευχαριστήσω.

3. «Οί εισβολές των Νορμανδών, Σέρβων και σταυροφόρων στη Μακεδονία» (σ. 171-175). Έξιτοροδύται οι κατακτήσεις των Νορμανδών κατά τὸ 80ῶ ἔτος τοῦ 11ου αἰώνα, οἱ εισβολές των Σέρβων στὰ ἔτη 1080-1090 καὶ τὰ γεγονότα τῆς Α' σταυροφορίας.

4. «Οἱ ἀνεξάρτητοι φεουδάρχεις στὸ Πρόσακο» (σ. 176-186). Ἐξετάζονται: ἡ βυζαντινὴ ἐξουσία στὴ Μακεδονία, ἡ ἐπανάσταση καὶ ἡ ὑπαγωγή τῆς στὴν τουρκικὴ κυριαρχία.

5. «Ἡ Σερβικὴ κυριαρχία στὴ Μακεδονία» (σ. 187-192). Ἐκτίθενται οἱ ἀγῶνες ἀνάμεσα στὸ Βυζάντιο καὶ τὴ Σερβία κατὰ τὸν 14ο αἰώνα γιὰ τὴν κυριαρχία στὴ Μακεδονία.

6. «Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Μακεδονίας καὶ ἡ ὑπαγωγή τῆς στὴν τουρκικὴ κυριαρχία» (σ. 193-196). Ἐξιτοροδεῖται ἡ διάλυση τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Στέφανου Δουσάν καὶ ἡ κατάκτηση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

7. «Ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάσταση στὴ Μακεδονία κατὰ τὸν 13ο καὶ 14ο αἰώνα» (σ. 197-206). Ὑποστηρίζεται γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ἔδῳ ὅτι τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας στοὺς παραπάνω αἰῶνες δὲν τὴν ἀποτελοῦσαν οὔτε οἱ Ἕλληνες, οὔτε οἱ Βούλγαροι, οὔτε οἱ Σέρβοι, ἀλλὰ μιὰ ξεχωριστὴ ἐθνότητα, ἡ Μακεδονικὴ (!).

8. «Οἱ πολιτιστικὲς συνθήκες ὡς τὸ τέλος τοῦ 14ου αἰώνα» (σ. 207-226). Ἀναφέρεται ἡ ὑπάρξη σημαντικῆς μακεδονοσλαβικῆς λογοτεχνίας ἀκόμη ἀπὸ τὸν 8ο αἰώνα καὶ ἡ «μεγάλη» συμβολὴ των «Μακεδονο-Σλάβων» (!) στὸν τομέα τῆς τέχνης κατὰ τὸν 9ο αἰώνα.

Μέρος τέταρτο. «Ἡ τουρκικὴ κυριαρχία στὴ Μακεδονία ἀπὸ τὸν 15ον ὡς τὸν 18ο αἰ.» (σ. 227-328).

1. «Ἡ Μακεδονία στὴν ἐποχὴ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας» (σ. 227-255). Ἐκτίθενται: ἡ διοικητικὴ διαίρεση τῆς Μακεδονίας στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, οἱ ἐποικισμοί, ἐξισλαμισμοί, ἡ θέση των ραγιδῶν καὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος.

2. «Ἡ Μακεδονία στὰ χρόνια τῆς ἐξασθένεισης τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας» (σ. 256-266). Ἐρευνᾶται ἡ πτῶση τοῦ φεουδαρχικοῦ συστήματος των Ὀθωμανῶν καὶ ἡ καθολικὴ προπαγάνδα στὴ Μακεδονία.

3. «Ὁ ἀγῶνας των φεουδαρχῶν καὶ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας» (σ. 267-277). Ἐξιτοροδεῖται ἡ ἐξέλιξη τοῦ θεομοῦ των κλεφτῶν, ἡ ἐξέγερση στὴν περιοχὴ Περλεπέ καὶ ἡ συμμετοχὴ των πνευματικῶν προσωποτήτων στὴν ἀντίδραση τοῦ σουλτάνου «Jahia».

4. «Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Καρῶδ» (σ. 278-286). Ἐξετάζεται διεξοδικὰ μιὰ ἐξέγερση ποὺ ἔγινε στὴ Μακεδονία τὸ 1689, καθὼς καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐξέγερσης αὐτῆς.

5. «Ἡ ἀναρχία των φεουδαρχῶν στὴ Μακεδονία» (σ. 287-296). Ἐξετάζονται οἱ στρατιωτικὲς ἥττες τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ἐνίσχυση τοῦ κινήματος των χαϊδοῦκων καὶ ἡ κατάργηση τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος.

6. «Οἱ πολιτιστικὲς συνθήκες κατὰ τὸν 15ο-18ο αἰ.» (σ. 297-314). Διερευνῶνται ζητήματα σχετικὰ μετὰ τὴν παιδεία καὶ τὴν τέχνη τῆς Μακεδονίας.

7. «Ὁ Ἰσλαμισμὸς στὴ Μακεδονία» (σ. 315-324). Ἐκτίθεται συνοπτικὰ τὸ γεγονὸς των πολιτιστικῶν ἐπιδράσεων τοῦ Ἰσλάμ στὴ Μακεδονία.

8. «Πολιτιστικὰ δημιουργήματα των ζῶντων στὴ Μακεδονία Ἀλβανῶν» (σ. 325-327). Ἐξιτοροδεῖται ὁ ἰδιωτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος των Ἀλβανῶν ποὺ κατοικοῦν σήμερα στὸ κράτος των Σκοπίων.

Ὁ τόμος κλείνει μετὰ τὴν βιβλιογραφία (σ. 328-344), ὅπου παρατηροῦμε ὅτι ἀγνοοῦνται βασικὰ ἔργα νεωτέρων ἐρευνῶν.

Ἀφήνοντας στοὺς εἰδικοὺς νὰ κρίνουν τὰ ὑπόλοιπα κεφάλαια τοῦ τόμου αὐτοῦ θὰ προβοῦμε στὴν παρουσίαση καὶ κριτικὴ τοῦ 2ου κεφαλαίου, ποὺ διαπραγματεύεται τὴν ἀρχαία ἱστορία τῆς Μακεδονίας. Ἀπὸ τὸ κεφάλαιο αὐτὸ θὰ μπορέση ὁ ἀναγνώστης νὰ σχηματίσῃ μιὰ ἀναλογικὴ γενικὴ εἰκόνα γιὰ τὴν ἐπιστημονικότητα καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα

τα, με την οποία γράφτηκε ολόκληρος ο Α' τόμος. Το κεφάλαιο, που επιγράφεται «Η ίδρυση και ανάπτυξη του Μακεδονικού κράτους» (σ. 33-48), συντάχθηκε από την Dušica Petruševska και χωρίζεται σε 7 υποκεφάλαια, που τα παρουσιάζουμε και τα κρίνουμε άμεσα παρακάτω.

1. «**Ίδρυση του κράτους. Πρώιμη ιστορία (7ος-6ος π.Χ. αι.)**» (σ. 33-34). Έδω γίνεται λόγος για τους παλιότερους κατοίκους της Μακεδονίας, για την διαμόρφωση της εθνικότητας των Μακεδόνων, την ίδρυση του κράτους των Μακεδόνων και για τους πρώτους βασιλιάδες των αρχαϊκών χρόνων. Έπίσης αναφέρεται γενικά στην εθνογραφία της Μακεδονίας και δίνει τα αρχαϊκά κράτη αυτής, που οι κάτοικοί τους με τον καιρό είχαν συγχωνευθεί με τους Μακεδόνες. Τέλος εκτίθεται η κοινωνική κατάσταση του κράτους.

Έκείνο που παρατηρεί κανένας με μία πρώτη ματιά στο υποκεφάλαιο αυτό είναι το γεγονός ότι, ενώ γίνεται λόγος για εγκαταστάσεις διαφόρων φύλων στη Μακεδονία (Θρακικών, Ίλλυριών, Φρυγών, Μυθρών, Βισαλτών, Παιώνων κ.ά.) αποσιωπάται η εγκατάσταση των Δωριέων για λόγους σκοπιμότητας (βλ. 'Η ρόδοτ. I, 56. VIII, 43). Ίσως γιατί θά ήταν δύσκολο να άμφισβητηθεί η ελληνικότητά τους. Άκόμη, ενώ αναφέρεται στην «διαμόρφωση της γλώσσας και της εθνικότητας των αρχαίων Μακεδόνων», δεν διευκρινίζεται όμως ποιά ήταν αυτή η γλώσσα και η εθνικότητά τους. Αυτό άφηνεται να τó έννοηση ó αναγνώστης από την συνέχεια της εξιστόρησης, όπου «κατά κόρο» αντίδιαστέλλονται οί όροι «Μακεδόνες» και «Έλληνες» ή «Μακεδονία» και «Έλλάδα», με σκοπό να τονισθεί ότι άλλοι ήσαν οί Έλληνες και άλλοι οί Μακεδόνες, που άποτελοσαν ξεχωριστή εθνότητα, και ότι η γλώσσα τους δεν ήταν Έλληνική, αλλά «Μακεδονική» (!).

Φυσικά με τó «πρόβλημα» της γλώσσας και της εθνικότητας των αρχαίων Μακεδόνων έχουν άσχοληθεί διεξοδικά ως τώρα πολλοί Έλληνες και ξένοι ειδικοί και έχουν άποδείξει πιά πειστικά την ελληνικότητά τους (βλ. Hatzidakis G., Zur Ethnologie der alten Makedonier, «Indogerm. Forschungen» 11 (1900) 313 κ.έ. Τοῦ Ἰδίου, Περί τοῦ Ἑλληνισμοῦ των αρχαίων Μακεδόνων, 'Επετ. Πανεπ. 1911, 87 κ.έ. Τοῦ Ἰδίου, Zur Abstammung der alten Makedonier. Eine Ethnologische Studie, Athen 1897. Τοῦ Ἰδίου, Du caractere hellenisme des anciens Macedoniens, Athenes 1896. Τοῦ Ἰδίου, L'hellenisme de la Macédoine, REG 41 (1928). Colocotronis V., La Macédoine et l'hellenisme, Paris 1919. Δασκαλάκη Άπ., 'Αρχαία Έλλάς και Μακεδονικός Έλληνισμός, Άθηναι 1952. Hoffmann O., Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum, Göttingen 1906 και άρθρον Macedonia εν RE XIV(1928) 681-697. Άνδριότη Ν., 'Η γλώσσα και η ελληνικότητα των αρχαίων Μακεδόνων, Θεσσαλονίκη 1952. Daskalakis Άπ., The Hellenism of the Ancient Macedonians, Thessalonique 1965. Έπίσης πβλ. Droysen J. G., Geschichte der Hellenismus, τόμ. I-III, Gotha 1875. Casson St., Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford 1926. Cohen R., La Grèce et l'hellenisation du monde antique, Paris 1948 (έκδ. 3η) Geyer Fr., Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II., München 1930. Τοῦ Ἰδίου, άρθρο «Μακεδονία» στή RE, τόμ. XIV, στ. 699 κ.έ. Glotz G., Histoire grecque, Paris 1925-1936). Paribeni R., La Macedonia sino ad Alessandro M., Milano 1947. Cloché P., Histoire de la Macédoine, Paris 1960. Hammond, A History of Macedonia, Oxford 1972.

Έμεϊς υπενθυμίζουμε εδκαιριακά μερικές μονάχα πηγές που δίνουν άποστοματική άπάντηση σ' όσους άκόμη προβληματίζονται πάνω στο θέμα αυτό. Έτσι σάν πρώτον αναφέρουμε τόν πατέρα της ιστορίας, τόν 'Ηρόδοτο, που άπ' αυτόν για πρώτη φορά άκούμε τó όνομα των Μακεδόνων και που τούς ταυτίζει με τó καθαρότερο Έλληνικό φύλο τούς Δωριείς ('Η ρόδ. VIII, 43 «όντες Δωρικόν τε και Μακεδόν έθνος έξ Έρινεού τε και Πίν-

δου και Δρυοπίδος ὄστατα ὀρηθέντες». Πρβλ. και Ι, 56). Ὁ ἴδιος ἱστορικὸς (V, 20. IX, 45) προσθέτει ὅτι ὄχι μόνον αἱ ἴδιοι θεωροῦσαν τὸν ἑαυτοῦ τοῦ Ἑλληνες (πρβλ. τὰ λόγια τοῦ Ἀλέξανδρου, γιου τοῦ Ἀμύντα «και βασιλεὶ τῷ πέμψαντι ἀπαγγεῖλιτε ὡς ἀνὴρ Ἑλληνα, Μακεδόνων ὑπαρχος, εὐ ὑμέας ἐδέξατο» και παρακάτω «αὐτὸς τε γάρ Ἑλληνα γένος εἰμι τῶρχαίον») — πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο και ὁ ἴδιος ὁ Ἡρόδοτος εἶναι σίγουρος—, ἀλλὰ και οἱ ἄλλοι Ἑλληνες τὸ ἴδιο πίστευαν γι' αὐτοὺς (Ἡ ρ ὁ δ. V, 22, «Ἑλληνες δὲ τούτους εἶναι... κατάπερ αὐτοὶ λέγουσι, αὐτὸς τε οὕτω τυγχάνω ἐπιστάμενος και δὴ ἐν τοῖς ὀπισθε λόγοις ἀποδείξω ὡς εἰσι Ἑλληνες, πρὸς δὲ και οἱ ἐν Ὀλυμπίῃ διέποντες τὸν ἀγῶνα Ἑλλήνων οὕτω ἐγνώσαν εἶναι»).

Ἵστερα ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο σημαντικὴ εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀ ρ ρ ι α ν ο ὦ, ποῦ σύμφωνά μ' αὐτὸν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν μάχη τοῦ Γρανικοῦ, ἔστειλε στὸν Παρθενώνα τῆς Ἀθῆνας 300 περσικὲς πανοπλίες, σάν εὐχαριστήριο δῶρο, ὅπου ἔβαλε νὰ γράψουν τὴν ἐπιγραφή: «Ἀλέξανδρος Φιλίππου και οἱ Ἑ λ λ η ν ε ς πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντων» (Ἀ ρ ρ., Ἀλεξ. Ἰ, 16, 7). Γιὰ τοὺς Μακεδόνες ἐπίσης μιλάει ὁ Π ο λ ὺ β ι ο ς, ποῦ τοὺς θεωρεῖ Ἑλληνες και τοὺς ἐντάσσει μέσα στὴν ἐθνικὴ και πολιτικὴ ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς ὀλότητας. Καὶ εἶναι ἀξιοσημεῖο τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος ἱστορικὸς ταυτίζει τὴν Μακεδονικὴ ἱστορία μὲ τὴν ἱστορία ὀλόκληρης τῆς Ἑλλάδος (Π ο λ ὺ β. VIII, 11, 4 «καίτοι γε πολλῶ σεμνότερον ἦν και δικαιότερον ἐν τῇ περὶ τῆς Ἑλλάδος ὑποθέσει τὰ πεπραγμένα Φιλίπφω συμπεριλαβεῖν ἤπερ ἐν τῇ Φιλίππου τὰ τῆς Ἑλλάδος»). Ὁ γεωγράφος Σ τ ρ ἄ β ω ν τοποθετεῖ και αὐτὸς καθαρὰ τοὺς Μακεδόνες ἀνάμεσα στοὺς Ἑλληνες (II, 4, 8. VII, 7, 1. VIII, 1, 1. VII, ἀοσπ. 9 «ἔστι μὲν οὖν Ἑλλάς και ἡ Μακεδονία»).

Τέλος γιὰ νὰ δανειστοῦμε και τὴν γνώμη τῶν Ῥωμαίων ἱστορικῶν ἀνατρέχουμε στὸν Τί τ ο Λί β ι ο, ποῦ στὸ ἔργο του τὸ δείχνει φανερά ὅτι ταυτίζει τοὺς Μακεδόνες μὲ τοὺς Ἑλληνες. Ἐστὶ περιγράφοντας σ' ἓνα σημεῖο τῆς ἱστορίας του (XXXI, 29) ἓνα συνέδριο Ἑλλήνων στὴν Αἰτωλία τὸ 200 π.Χ., ὅπου ἦσαν παρόντες και οἱ Μακεδόνες, λέει ὅτι αὐτοὶ μιλοῦσαν στὴν ἴδια γλῶσσα μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς και τοὺς Ἀκρινῶνες.

Γιὰ τὴν ἐλληνικότητα ὁμως τῶν Μακεδόνων, πέραν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, μιλοῦν μὲ εὐγλωττία και οἱ ἐλληνικὲς ἐπιγραφὲς τῆς Μακεδονίας, τὰ νομίσματα (βλ. G a e b l e r H., Die antiken Münzen von Macedonia und Paesonia, I-II, Berlin 1906-1935. S a v e r o s J., L'Hellénisme primitif de la Macédoine prouvé par la numismatique et l'or du Pangée, Paris 1919), οἱ καθαρὰ ἐλληνικὲς λέξεις και τὰ ὀνόματα (βλ. Ἀ ν δ ρ ι ὶ τ η Ν., Ἡ γλῶσσα και ἡ ἐλληνικότητα τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Θεσσαλονικὴ 1952) και ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, ὅπου συναντᾶμε τοὺς γνωστοὺς ἐλληνικοὺς θεοὺς. Ἀλλὰ ἄς δοῦμε τί ἄλλο γράφει (ἢ παραλείπει) στὸ ὑποκεφάλαιο αὐτὸ ἡ Dušica Petruševska.

Στὴν σ. 33, γίνεται λόγος γιὰ τοὺς ἱδρυτὲς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, ἀποσιωπᾶται ὁμως «ἐκ συστήματος» μιά ἀρχαιότατη σχετικὴ ἐγχώρια Μακεδονικὴ παράδοση ποῦ μᾶς διέσωσε ὁ Ἡ ρ ὁ δ ο τ ο ς (VIII, 137-139). Σύμφωνα μ' αὐτὴν οἱ Μακεδόνες Ἀργεάδες ἀπὸ τὸ Ἄργος Ὀρεστικό (βλ. Ἀ π π ι α ν. Συρ. 63) συνδέονται μὲ τοὺς Τημενίδες Ἀργεάδες ἀπὸ τὸ Ἄργος τῆς Πελοποννήσου μὲ κοινὴ Δ ω ρ ι κ ῆ κ α τ α γ ω γ ῆ — μὲ τίς μαρτυρίες τοῦ Ἡρόδοτου συμφωνοῦν και αὐτὲς τοῦ Θ ε ὀ π ο μ π ο υ (J a c o b y, Fr. gr. Hist. 115, ἀπόσπ. 6.393), ποῦ μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸν Κάρανο, γιὸ ἡ νεότερο ἀδελφὸ τοῦ Φεῖδωνα τοῦ Ἄργου, ποῦ ἔγινε ἱδρυτὴς μιᾶς δυναστείας ποῦ τέταρτος ἀντιπρόσωπός της ἦταν ὁ Περδικκας, ἱδρυτὴς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Τὴν παράδοση αὐτὴ χρησιμοποίησε και ὁ Ἀλέξανδρος Α' γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἐλληνικὴ ἰθαγένειά του και νὰ γίνῃ δεκτὸς στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες.

Ἀναφορικὰ μὲ τοὺς πρώτους Μακεδόνες βασιλιάδες παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς: Στὴ σ. 33 γράφεται ὅτι ὁ Περδικκας Α' βασιλεύσε ἀπὸ τὸ 707-645 π.Χ. Στὴν παρακάτω ὁμως σ.

34 ἀναφέρεται ὁ Ἀργαῖος σάν βασιλιάς κατά τὰ ἔτη 659-645 π.Χ., δηλ. ἀπὸ τὸ 659 ὡς τὸ 645 (14 ὀλόκληρα χρόνια) ἔχουμε συμβασιτεία! Περιπτώσεις ὁμως συμβασιτείας ἐμφανίζονται μόναχα στὰ Ἑλληνιστικά χρόνια. Δὲν ξέρουμε ἂν πρόκειται γιὰ τυπογραφικὸ λάθος. Ἐπίσης στὴ σ. 34 ἀναφέρεται σάν βασιλιάς τῆς Μακεδονίας ὁ Φίλιππος Α' γιὰ 4 χρόνια, ἐνῶ, σύμφωνα μὲ τὸ χρονικὸ τοῦ Εὐσεβίου, βασιλεύσε 38 ὀλόκληρα χρόνια. Στὴν ἴδια σελίδα, ἐνῶ γίνεται λόγος γιὰ τοὺς μὺθικοὺς βασιλιᾶδες Ἀργαῖο καὶ Φίλιππο Α', ἀγνοεῖται ὁ Ἀμύντας Α', ποὺ εἶναι τὸ ἴστορικὸ πρόσωπο καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ πληροφορίες μας εἶναι περισσότερες ἀπὸ τοὺς παραπάνω.

Στὴ σ. 34 καὶ πάλι, ὅπου περιγράφονται οἱ διάφορες περιοχὲς τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, ποὺ οἱ κάτοικοι τοὺς μὲ τὴν παρέλευση τοῦ χρόνου εἶχαν ἀφομοιωθῆ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες, ἔχουν συμπεριληφθῆ στὴν Ἄνω Μακεδονία καὶ οἱ: Ἡπειρωτικὴ Τυμφαία καὶ Θεσσαλικὴ Περραιβία. Οἱ περιοχὲς ὁμως αὐτὲς ὑπῆχθησαν στὸ Μακεδονικὸ κράτος μόναχα ὕστερα ἀπὸ τὸν Φίλιππο Β' (βλ. Κανατσούλη Δ., Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 2). Ἄν ὁμως ἡ γεωγραφικὴ καὶ ἐθνογραφικὴ ἐπισκόπηση τῆς Μακεδονίας ἐπεκτείνονται καὶ χροινικὰ καὶ στὰ κατορινὰ χρόνια — καὶ ὄχι μόναχα στὰ πρώιμα χρόνια (7ος-6ος αἰ.), ὅπως ἀναγγέλλει ὁ τίτλος τοῦ ὑποκεφαλαίου —, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ συμπεριληφθῆ καὶ ἡ Χαλκιδική, καθὼς καὶ οἱ περιοχὲς πέρα ἀπὸ τὸ Στρυμόνα κι ὡς τὸ Νέστο ποταμῖο, δηλ. ἡ Ὀδομαντικὴ, Σιντικὴ, Ἡθωνίδα καὶ Ν. Πιερία, ποὺ εἶναι ἐνσωματωμένες στὸ Μακεδονικὸ κράτος ἀκόμη ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Φιλίππου Β' (βλ. Κανατσούλη, ἔ.α., σ. 5).

Ἐπίσης στὴν ἴδια σελίδα ἐσφαλμένα ἔχει συμπεριληφθῆ στὴν Κάτω Μακεδονία καὶ ἡ περιοχή τῆς Βισαλτίας, ποὺ στὴν πραγματικότητα ἀνήκε στὴν Ἄνατολικὴ Μακεδονία (Κανατσούλη, ἔ.α., σ. 4. Geyer, ἄρθρο «Μακεδονία» στὴ RE, τ. XIV, στ. 654 κ.ἑ.). Ἀκόμη ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι «ἀνατολικά τοῦ Ἀξιοῦ καὶ ὡς τὸν Στρυμόνα» δὲν ἐκτείνονταν μόναχα ἡ Μυθονία καὶ ἡ Βισαλία, ἀλλὰ καὶ ἡ Κρηστωνία (ἢ Γρηστωνία), ποὺ βρισκόταν ΒΑ τῆς Μυθονίας, στὶς περιοχὲς τῶν λιμνῶν Δοϊράνας καὶ Μρονκόβου (Ἡρόδ. VII, 124.127. Θουκυδ. II, 99, 6.100, 4. Στραβ. IV, 331, ἀποσπ. 41. O b e r h u m m e r, RE, XI, 1718. Δήμιτσα Μ., Γεωγραφία σ. 598. Κανατσούλη, ἔ.α., σ. 4). Ἐπίσης ἡ Ἐορδαία ἀνήκε μὲν γεωγραφικῶς στὴν Ἄνω Μακεδονία, ὑπαγόταν ὁμως εἰς τὸ Κράτος τῆς Κάτω Μακεδονίας, (Liv. XXXI, 39, 7. 40, I. XLII, 53. L e a k e, Travels in Northern Greece, III, σ. 316. Desd e v i g e s - d u - D e z e r t, Géographie ancienne de la Macédoine, Paris 1863, σ. 327. Δήμιτσα, ἔ.α., II, σ. 2. A b e l O., Ἀρχαία Ἱστορία τῆς Μακεδονίας μέχρι Φιλίππου (μεταφρ. Μ. Δήμιτσα), Λειψία 1860, σ. 6. G e y e r F., ἄρθρο «Μακεδονία» στὴ RE, XIV, στ. 653. Κανατσούλη, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 2). Ἀκόμη ἀπὸ τίς περιοχὲς τῆς Ἄνω Μακεδονίας παραλείπεται ἡ Δερρῖοπος (ἢ Δευρῖοπος), ποὺ βρισκόταν δυτικὰ τῆς Πελαγονίας καὶ στὰ βόρεια τῆς Λυγκηστίδος, δηλ. στὶς σημ. περιοχὲς Τσεπίκοβου, Bela Crkva, Markov Grad καὶ Περλεπέ (Geyer F., ἔ.α., στ. 653). P a r a z o g l o u F., Makedonski Gradovi u Rimsko Doba, Skopje 1957, σ. 221-224. Κανατσούλη, ἔ.α., σ. 2).

Αἰσθητὴ κάνει τὴν ἀπουσία τῆς ἡ ἀπαρίθμηση — τουλάχιστο — τῶν κυριωτέρων ἀρχαίων Μακεδονικῶν πόλεων, ποὺ θεωρεῖται ἀναγκαία. Γενικά νομίζουμε ὅτι τὰ ἐθνογραφικὰ καὶ γεωγραφικὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνακατευθοῦν στὸ ἴδιο ὑποκεφάλαιο μὲ τὰ ἐθνολογικὰ καὶ ἱστορικὰ. Ἐνα ὑποκεφάλαιο μὲ τὴν «ἀρχαία τοπογραφία» τῆς Μακεδονίας θὰ ἔλυνε τὸ μεθοδολογικὸ πρόβλημα.

II. «Οἱ σχέσεις μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ Περσία κατά τὸν Δοῦναίω (σ. 34-35). Στὸ ὑποκεφάλαιο αὐτὸ γίνεται λόγος γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Πέρσες καὶ γιὰ τὸν Ἀμύντα Α'. Περιγράφεται ἡ βίση τοῦ Ἀλέξανδρου

Α' και οι σχέσεις του με την υπόλοιπη Ελλάδα και την Περσία, καθώς και οι εδαφικές κατακτήσεις του. Επίσης γίνεται λόγος για την βασιλεία του Περδίκκα Β', την διπλωματική πολιτική του απέναντι στην Αθήνα, την Σπάρτη και τους Οδρύσες, για τον ρόλο του στην διεθνή κατάσταση της εποχής εκείνης και ειδικότερα για την πολιτική του κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

Παράξενη αληθινή και χτυπητή είναι η αντιδιαστολή που γίνεται ανάμεσα στους δρους «Μ α κ ε δ ο ν ι α» και «Έ λ λ ά δ α» στο ύποκεφάλαιο αυτό. Ακόμη από τον τίτλο του διαβάζουμε «Οι σχέσεις (της Μ α κ ε δ ο ν ι α ς) με την Έ λ λ ά δ α» και μέσα στο κείμενο (σ. 34) «στην εποχή του Αλέξανδρου Α' ... η Μακεδονία συμμετείχε ενεργώς πιά στην πολιτική ζωή της Ελλάδος». Όπως είπαμε και στα προηγούμενα, τέτοια διάκριση δεν γίνεται από τη φύσει των αρχαίους συγγραφείς, που ίσα-ίσα επιμένουν στην ταύτιση της Μακεδονίας με όλη την Ελλάδα (Π ο λ υ β. VIII, 11, 4. VII, 9, 3 «έναντίον θεῶν πάντων ὅσοι Μακεδονίαν και την ἄ λ λ η ν Έ λ λ ά δ α κατέχουσιν». IX, 37, 7). Αλλά και σε περιπτώσεις ακόμη που χρησιμοποιούνταν οι ὄροι αυτοί χωριστά, γίνονταν για να σημειωθῆ ὄχι ἔ θ ν ι κ ῆ, ἀλλά π ὶ ο ι τ ι κ ῆ ἢ γ ε ω γ ρ α φ ι κ ῆ διαφορά, δηλ. για να τονισθῆ ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στην πατριαρχική βασιλεία της Μακεδονίας και την δημοκρατία της υπόλοιπης Ελλάδος, με την ἴδια ἔννοια πὸ ἀντιδιαστέλλοταν ἡ ὀλιγαρχική Σπάρτη πρὸς τὴ δημοκρατική Αθήνα (Σ τ ρ ἄ β. VII, 7, I, C 321. VII, ἀποσπ. 9: «Ἐστὶ μὲν οὖν Ἑλλάς και ἡ Μακεδονία: νυνὶ μὲν πὸ τῶν ἀρχαίων ἀκολουθοῦντες και τῶ σχήματι χωρὶς ἔγνοντο αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος τάξει...». Α π π. 9. L i v. XXIII, 12. XXXI, 29). Αλλά και πάλιν αὐτὴ ἡ ἀντιδιαστολή γίνεται μόνχα στὸν 4ο π.Χ. αἰ., σάν ἀντίδραση τῶν Ἑλληνικῶν δημοκρατιῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ βορρᾶ, ὅταν οἱ τελευταῖοι ἄρχισαν νὰ ἀνακατεῦνται ἐπικρινόμενα στὴν πολιτική ζωή τους. Ἐτσι οἱ Ἀθηναῖοι ρήτορες τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Α ἰ σ χ ἰ ν η ς, Ἴ σ ο κ ρ ἄ τ η ς κ.ἄ.), ὅταν μιλοῦσαν γιὰ τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς εποχῆς τους ἀναφέρονταν στοὺς «Έ λ λ η ν ε ς» και «Μ α κ ε δ ὄ ν ε ς», χωρὶς ὅμως νὰ ἀμφιβάλλουν οὔτε στιγμή γιὰ τὴν Έ λ λ η ν ι κ ῆ τ α υ τ ὴ τ η τ α τῶν Μακεδόνων (Ἴ σ ο κ ρ., Φίλιπ. 154). Ἐπίσης ὁ Σ τ ρ ἄ β ο ν, ὅταν μὲν ἀναφέρεται στὰ «πολιτικὰ υ σ τ ῆ μ α τ ἄ» τῆς Ελλάδος διαχωρίζει τοὺς ὄρους «Μακεδονία» και «Ἑλλάδα» ὡστόσο, ὅταν μιλάει γενικά γιὰ τὴν κατάσταση τῆς Ελλάδος, περιγράφει τὴν Μακεδονία ἀδιαφοροεικητὰ ὡς Έ λ λ ά δ α (Σ τ ρ α β. VII, 7, 1). Γενικά μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι μιὰ τέτοια διάκριση ἴσχυε μόνχα στὴ δ ι π λ ω μ α τ ι κ ῆ γ λ ὄ σ σ α τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Τὸ ὑποκεφάλαιο ὅμως αὐτὸ οὔτε σὲ διπλωματικὲς σχέσεις ἀναφέρεται οὔτε μιλάει γιὰ τὸν 4ο αἰῶνα. Κατὰ συνέπεια δὲν ἔπρεπε νὰ προεκταθῆ μιὰ πολιτικὴ διαφορά σὲ ἔ θ ν ι κ ῆ ς και φ υ λ ε τ ι κ ῆ ς σφαιρὲς. Τὸ πιὸ σωστὸ θὰ ἦταν νὰ γίνονταν λόγος γιὰ «Μ α κ ε δ ο ν ι α» και «ὀ π ὶ ο ι π η Έ λ λ ά δ α», ὅπως κάνουν και ὁ Στράβων (VII, ἀπ. 9) και ὁ Πολύβιος (VII, 9, I).

Στὸ ἴδιο ὑποκεφάλαιο (σ. 34), ἀναφερόμενη ἡ συγγρ. στὸν Αλέξανδρο Α', γράφει ὅτι «ἡ ἔπωνυμία του Φ ἰ λ ἔ λ λ η ν μαρτυρεῖ πὸς αὐτὸς ἀκολουθοῦσε φ ἰ λ ε λ λ η ν ι κ ῆ πολιτική». Μιὰ ὅμως πὸ ἡ συγγρ. κατακρίνεται μετὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς ἔπωνυμίας αὐτῆς θὰ ἔπρεπε νὰ διασαφηνίστη τουλάχιστον πρῶτα ἀπ' ὅλα τὴ σημασία τῆς λέξεως στὴν ἀρχαιότητα: γιατί ἡ λέξη «Φιλέλλην», πὸ καθιερώθηκε στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ξένους (Εὐρωπαίους), πὸ ἔτρεφαν φιλικὰ αἰσθήματα γιὰ τὴν Ελλάδα, δὲν εἶχε τὴν ἴδια ἔννοια και στὸν ἀρχαῖο κόσμο. Γιὰ τοὺς ἀρχαίους ἡ λέξη «Φιλέλλην» ἦταν ταυτόσημη μετὰ τὴν ἔννοια τοῦ «Πανέλληνας», δηλ. σήμαινε τὸν Ἑλληνα, πὸ ἔξεφυγε ἀπὸ τὰ στενὰ τοπικὰ συμφέροντα και ἔβλεπε τὸν ἑαυτὸ του νὰ ἀνήκει σ' ὀλόκληρο τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος (περισσότερα βλ. D a s c a l a k i s A., The Hellenism of the Ancient Macedonians, Θεσσαλονίκη 1965, σ. 201 κ.ἑ.). Καὶ ἀκριβῶς ἀπὸ τέτοια πανελλήνια ἰδέα διεπρόκειτο ὁ Αλέξανδρος Α', ὅπως και ὁ ἴδιος μετὰ ὑπερηφάνεια διακηρύσσει στοὺς Ἀθηναίους

(‘Η ρ ο δ. IX, 45, 1 «‘Ανδρες ‘Αθηναίοι, παραθήκην ὑμῖν τὰ ἔπεα τάδε τίθειαι... οὐ γὰρ ἄν ἔλεγον, εἰ μὴ μεγάλους ἐκηδόμην σ υ ν α π ἄ σ η ς τῆς Ἑ λ λ ἄ δ ο ς»).

Ἐπίσης στὴν ἴδια σελίδα ἀναγράφεται ὅτι «ἐνῶ οἱ Πέρσες καὶ οἱ ‘Αθηναῖοι ἦσαν ἀπασχολημένοι μὲ τοὺς πολέμους, ὁ ‘Αλέξανδρος ἐκμεταλλεύθηκε τὴν περίσταση γιὰ νὰ καταλάβῃ καινούργια ἐδάφη...». Ὁ Θ ο υ κ υ δ ῖ δ η ς (II, 99, 3-6), ἀπ’ τὸν ὁποῖο μαθαίνουμε γιὰ τὶς κτήσεις αὐτῆς τοῦ ‘Αλέξανδρου, δὲν προσδιορίζει χρονολογικὰ αὐτές. Ἀπὸ τὸν ‘Η ρ ο δ ο τ ο ὁ μ ω ς (VII, 173, 3. VIII, 34. 121. 136. 137. 139-144. IX, 1 4 8. 44-46) φαίνεται ὅτι στὶς πολεμικῆς ἐκείνης ἐπιχειρήσεις δὲν ἦσαν ἀπασχολημένοι μονάχα οἱ Πέρσες καὶ οἱ ‘Αθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ‘Αλέξανδρος μὲ τὸ στρατό του ἀπ’ τὴν ἄρχῃ ὡς τὴν τελευταία μάχη στὶς Πλαταιές. Ἄλλωστε καὶ ἡ ἴδια ἡ συγγρ. παρακάτω (σ. 35) γράφει ὅτι μονάχα «ὕστερ’ ἀπὸ τὴ μάχη στὶς Πλαταιές ἡ Μακεδονία ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὸν περσικό ζυγό». Πῶς γίνεται ὁ μ ω ς ἡ ἴδια προηγουμένως νὰ μιλεῖ γιὰ κατακτήσεις;

Τὸ πιὸ λογικὸ λοιπὸν θὰ ἦταν ὁ ‘Αλέξανδρος νὰ ἐκμεταλλεύτηκε ὄχι τὴν ἀπασχόληση τῶν Περσῶν καὶ ‘Αθηναίων στούς πολέμους, ἀλλὰ τὴν σύγχυση καὶ τὴν ἀναστάσιση ποὺ προκλήθηκε ἀπὸ τὴν φυγὴ τῶν Περσῶν ὕστερ’ ἀπὸ τὴν ἦτα τους στὶς Πλαταιές (Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, ἔ.ἀ., σ. 13. C I o c h é P., Histoire de la Macédoine, Paris 1960, σ. 49).

III. «Οἱ κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς μεταβολῆς στὰ τέλη τοῦ 5ου α. ἱ. π.Χ.» (σ. 36-38). Τὸ παρὸν ὑποκεφάλαιον διαπραγματεύεται τὴν ἱστορία τῆς Μακεδονίας στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ ‘Αρχέλαου Α’. Ἐκτιθενταὶ οἱ μεταρρυθμίσεις του, ἡ ἐσωτερικὴ, κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς Μακεδονίας καὶ ἡ μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας ἀπὸ τὶς Αἰγές στὴν Πέλλα· ἐπίσης ἡ ἐκπολιτιστικὴ δράση τοῦ ‘Αρχέλαου καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ του ἀπέναντι στὴν Ἀθῆνα καὶ στὴ Θεσσαλία.

Ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ὑποκεφαλαίου ὁ ἀναγνώστης προετοιμάζεται νὰ διδαχθῇ τὶς «πολιτικῆς μεταβολῆς» στὰ τέλη τοῦ 5ου αἰώνα. Τελικὰ ὁ μ ω ς διαβάζει ὀλόκληρο τὸ ὑποκεφάλαιον καὶ δὲν μαθαίνει ποιῆς ἦσαν οἱ πολιτικῆς μεταβολῆς τοῦ ‘Αρχέλαου (τέλη 5ου αἱ.). Σχετικὰ πάλι μὲ τὶς μεταρρυθμίσεις του παρατίθεται ὄλο κι ὄλο (σ. 36) ἓνα χωρίο τοῦ Θουκυδίδη, ποὺ μιλεῖ ὁ μ ω ς μονάχα γιὰ τὴν ἐπαύξηση τῆς ἀμυντικῆς δυνάμεως τῆς χώρας του μὲ τὴν κατασκευὴ στρατιωτικῶν ἔργων, γιὰ τὴν προώθηση τῆς οἰκονομίας μὲ τὴν κατασκευὴ δρόμων καὶ τέλος γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεών του. Ἐτσι ἀγνωεῖται κι αὐτὴ ἀκόμη ἡ κυριώτερη πολιτικὴ μεταβολή, ποὺ ἀφορᾷ τὴν διαίρεση τῆς Κάτω Μακεδονίας σὲ «ἀστικές περιφέρειες» καὶ τὴν ἀλλαγή ἔτσι στὸν τρόπο διοίκησης τοῦ κράτους.

Στὴ σ. 36, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Μακεδονίας, ἀναγράφεται ἐντελῶς ἐπιγραμματικὰ ὅτι «στὸ πολυτελέστατο παλάτιο του, ποὺ τὸ ἔχτισαν Ἑ λ λ ἄ δ α, ἄρχιτέκτονες, ὁ ‘Αρχέλαος προσκάλεσε γνωστούς καλλιτέχνες ἀπὸ τὴν Ἑ λ λ ἄ δ α, ὅπως τὸν Εὐριπίδη, τὸν Ζεῦξ ἡ κ.ἄ. Ἀπὸ τότε αὐξήθηκε «ἡ ἔ λ λ η ν ι κ ἡ πολιτιστικὴ ἐπίδρασις». Μέσα στὶς λίγες αὐτές «λακωνικῆς» γραμμῆς ἐξιστορεῖται ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα γεγονότα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἓνας σταθμὸς. Χρειάζεται ν’ εἶχῃ πολλὴ φαντασία καὶ καλὴ πίστις ὁ ἀναγνώστης γιὰ νὰ καταλάβῃ πὺρ τὰ λόγια αὐτὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ὅτι δηλ. στὴν ἐποχὴ τοῦ ‘Αρχέλαου ἡ Μακεδονία εἶχε μεταβληθῆ σὲ πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ κέντρο ὀλόκληρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ ‘Αρχέλαος μερίμνησε γιὰ τὴν κατασκευὴ ναῶν, θεάτρων καὶ σταδίων σ’ ὅλη τὴ χώρα του. Ἐπίσης καθιέρωσε μουσικοὺς καὶ γυμνικοὺς ἀγῶνες, σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τῶν πανελληνίων τῆς νότιας Ἑλλάδος, ἐνῶ παράλληλα μετέβαλε τὴν αὐλὴ του σὲ μ ο ν α δ ι κ ὸ τόπο συγκέντρωσης κάθε εἶδους ποιητῶν, καλλιτεχνῶν, ἱατρῶν, ἀρχιτεκτόνων, φιλοσόφων καὶ στρατιωτικῶν ἀπ’ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος (βλ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η Δ., Ὁ ‘Αρχέλαος καὶ οἱ μεταρρυθμίσεις του ἐν Μακεδονίᾳ, Θεσσαλονίκη 1948).

Οἱ πνευματικοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι ὁπωσδήποτε δὲν «εἰσπνευματώθησαν» ἀπὸ τὸν ‘Αρχέλαο

γιά να «έξελληνίσουν» τους «βαρβάρους» Μακεδόνες, αλλά συνέρρευσαν στην αὐλή του με προθυμία, όπως είχε συμβῆ στην Ἀθήνα του Περικλή. Ἄν ὅλοι αὐτοὶ δὲν ἐβλεπαν τοὺς Μακεδόνες σάν Ἕλληνες, τότε ὁ Εὐριπίδης — ἄς πάρουμε αὐτὸν γιὰ παράδειγμα — δὲν θὰ τολμοῦσε νὰ ἀνεβάσῃ στὸ Μακεδονικὸ θέατρο τὴν «Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδῃ», καθόσον τὸ ἔργο αὐτὸ περιέχει τὸ περίφημο δόγμα τῆς ἀνωτερότητας τῶν Ἑλλήνων ἀπέναντι στοὺς βαρβάρους (βλ. D a s k a l a k i s, ἔ.α., σ. 37). Θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ διαβῆθῃ τὸ ἔργο αὐτὸ ὡς καὶ ἄλλα (Ἀλκμέωνας, Βάκχες, Ἀρχέλαος) σὲ τοπικοὺς ἀκροατές, ποὺ δὲν θὰ καταλάβαιναν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ δὲν θὰ ἐνιωθάν τὸν ἑαυτὸ τους σάν Ἕλληνες (D a s k a l a k i s, ἔ.α.).

Στὴ σ. 36 τοῦ ἴδιου ὑποκεφαλαίου ἀναγράφεται ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἀνέβηκε στὸ θρόνο τῆς Μακεδονίας τὸ 418 π.Χ. Ἡ πιὸ σωστὴ ὁμως χρονολογία εἶναι τὸ 414/3 π.Χ., γιὰ τὸ Θ ο υ κ υ δ ῖ δ η ς (VI, 7, 3-4) μνημονεῖ τὸν προκάτοχό του Περδίκκα στὴν ἐπίθεση τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῆς Μεθόνης καὶ τῆς Μακεδονίας, ποὺ ἔγινε τὸ «ἕκτον καὶ δέκατον ἔτος» τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐπίσης ὁ ἴδιος ἱστορικὸς (VII, 9) ἀναφέρει τὸν Περδίκκα καὶ κατὰ τὴν ἐπόμενη χρονιά, δηλ. τὸ 414, μιλώντας γιὰ τὴν ἐκστρατεία του μαζὶ με τοὺς Ἀθηναίους ἐναντίον τῆς Ἀμφίπολης.

IV. «Δυναστικοὶ ἀγῶνες στὸ πρῶτο μισό τοῦ 4ου αἰῶνα π.Χ.» (σ. 37-38). Ἀναφέρονται οἱ βασιλιάδες, ποὺ ἀνέβηκαν στὸν Μακεδονικὸ θρόνο ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀρχέλαου ὡς τὴν ἀνάρρηση τοῦ Φιλίππου Β'. Τονίζεται ἡ βασιλεία τοῦ Ἀμύντα Γ', ποὺ ἀντιμετώπισε τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τὴν συμμαχία τῆς Χαλκιδικῆς ὁμοσπονδίας. Ἐπίσης ἐξιστοροῦνται οἱ ἐπεκτατικὲς προσπάθειες τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴ Θεσσαλία στὴν ἐποχὴ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀμύντα Γ', δηλ. τοῦ Ἀλέξανδρου Β' καὶ τοῦ Πτολεμαίου Ἀλωρίτου (περὶ αὐτοῦ ὁμως δὲν γνωρίζομε), καὶ τέλος ἡ σύγκρουση τῆς Μακεδονίας με τὴν ἰσχυρότερη πόλιν τῆς Βοιωτικῆς συμμαχίας, τὴ Θήβα.

Ἐνῶ τὸ ὑποκεφάλαιο τιτλοφορεῖται «οἱ δυναστικοὶ ἀγῶνες...», πουθενά ὁμως δὲν γίνεται λόγος γιὰ τέτοιους ἀγῶνες. Ἐσφαλμένα δὲ μνημονεῖται ὁ Πτολεμαῖος Γ' σάν διάδοχος τοῦ Ἀμύντα Γ', τὴ στιγμή ποὺ αὐτὸς δὲν χρημάτισε ποτὲ βασιλιάς, ἀλλὰ κηδεμόνας («ἐπίτροπος») τοῦ ἀνήλικου Περδίκκα Γ' (βλ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 26). Ἀκόμη, ἐνῶ μνημονεῖται ὁ Ἀλέξανδρος Β', ποὺ στὴν ἐποχὴ του δοκίμασε ἡ Μακεδονία τὴν Θηβαϊκὴ ἐπικυριαρχία, ἀγνωεῖται ὁ Περδίκκας Γ' (365-359), ποὺ με τὴν ἀξιόλογη πολιτικὴ του κατόρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν Μακεδονία ἀπὸ τὴν κηδεμονία τῆς Θήβας. Ἄς σημειωθῇ ὅτι ὁ Περδίκκας Γ' ἦταν ὁ δεῦτερος βασιλιάς μετὰ τὸν Ἀρχέλαο, ποὺ ὑποστήριξε τὰ γράμματα στὴν αὐλὴ του, ὅπου ἦρθαν ὁ Εὐφραῖος, μαθητῆς τοῦ Πλάτωνα καὶ ὁ Καλλίστρατος.

Ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα σφάλματα καὶ ἐρωτηματικὰ στὸ ὑποκεφάλαιο. Ἐτεῖ ἀναγράφεται ὅτι ὁ Ἀμύντας Γ' ἔγινε βασιλιάς τὸ 390 π.Χ., ἐνῶ ἔγινε τὸ 393/2 π.Χ. (βλ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, Ἱστορία, σ. 24. C l o c h é, Histoire, σ. 104). Ἐπίσης ἀναφέρεται ὅτι «κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ (δηλ. τῆς βασιλείας τοῦ Ἀμύντα Γ') ἡ Μακεδονία ἀπειλοῦνταν καὶ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς ἀπὸ δυσμάς καὶ ἀπὸ τὴν συμμαχία τῆς Χαλκιδικῆς ἀπὸ ἀνατολὰς...». Ἐνῶ ὁμως ἀμέσως παρακάτω ἐξιστορεῖται τί ἀπέγινε με τὴν Χαλκιδικὴ συμμαχία, δὲν μνημονεῖται ἡ τύχη τῶν πολέμων με τοὺς Ἰλλυριοὺς. Μένει δηλ. ἓνα ἐρωτηματικὸ στὸν ἀναγνώστη. Θὰ ἔπρεπε νὰ γραφῆ παρὼλ τὴν οἰκονομία τοῦ χώρα, ὅτι ὁ Ἀμύντας Γ' κατόρθωσε τελικὰ με τὴν βοήθεια τῶν Θεσσαλῶν νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἰλλυριοὺς, ποὺ εἶχαν εἰσβάλεϊ στὴ Μακεδονία (Δ ι ο δ. XIV, 92, 3.4. XV, 19,2. XVI, 2,2. Ἰ σ ο κ ρ. VI, 46. D i t t. Syll. I^o, 135. A ἰ λ ἰ α ν. Ποικ. Ἰστ. IV. Δ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, Ἱστορία, σ. 25).

Στὴ σ. 38 ἀναγράφεται ὅτι «ὁ στρατὸς τῆς Θήβας κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Πελοπίδα ἐκδίωξε τοὺς Μακεδόνες ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ τοὺς ἐξανόγκασε νὰ δώσουν ὁμήρους». Ἡ ἐπέμβαση ὁμως τοῦ Πελοπίδα ἦταν ὁ ἓνας λόγος ποὺ ἀνάγκασε τὸν Ἀλέξανδρο Β' νὰ

ἐπιστροφή στη Μακεδονία. Ὑπῆρχε καὶ ἄλλος λόγος, ἴσως καὶ πιὸ σπουδαῖος: ἦταν ἡ ἐπανάσταση ποὺ ξεσήκωσε στὴν Μακεδονία ὁ γαμπρὸς τοῦ Ἀλέξανδρου Π τ ο λ ε μ α ῖ ο ς ὁ Ἀ λ ω ρ ῖ τ η ς (Διοδ. XV, 61, 3-5). Τὶς δυναστικές μάλιστα αὐτὲς ἐρίδες ἐκμεταλλεύτηκε ὁ Πελοπίδας γιὰ νὰ ἐπέμβῃ στὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας καὶ νὰ τὴν προσδέσῃ στὸ ἄρμα τῆς Θήβας. Τότε σὲ ἐγγύηση τῶν διατάξεων του πῆρε καὶ τοὺς 50 ὁμήρους, ἀνάμεσα στους ὁποίους καὶ τὸν Φίλιππο, τὸν κομιστὴν βασιλιάς (Διοδ. XV, 67, 4, XVI, 2, 2. Π λ ο υ τ. Πελοπ. 26-27. Just. VII, 4, 7. Πρβλ. Κανατσούλη, ἐ.ἀ., σ. 26-27).

V. «Ἰσχυροποίηση καὶ ἐπέκταση τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ὁ Φίλιππος Β' 359-336 π.Χ.» (σ. 38-42). Ἐδῶ περιγράφεται ἡ ἀνοδος τῆς Μακεδονίας, ποὺ ὀφειλόταν στὸ ἰσχυρὸ καὶ ἱκανὸ πρόσωπο τοῦ Φιλίππου Β'. Ἐκτίθεται ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ διεθνὴς κατάσταση τὴν ἐποχὴ ποὺ ἀνέλαβε ὁ Φίλιππος βασιλιάς, καθὼς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ του καὶ οἱ στρατιωτικὲς, οικονομικὲς καὶ κοινωνικὲς μεταρρυθμίσεις του. Ἀκόμη ἐξιστοροῦνται: ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ του, οἱ κατακτήσεις του, οἱ πόλεμοί του μὲ τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ Παίονες καὶ ἡ ἀνάμιξή του στὰ πράγματα τῆς νότιας Ἑλλάδος. Τέλος γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀπήχηση τῶν κατακτήσεών του στὴν Ἀθήνα, γιὰ τὴν συντριβὴ τῶν πόλεων τῆς νότιας Ἑλλάδος στὴ Χαιρώνεια καὶ γιὰ τὸ συνέδριο τῆς Κορίνθου.

Γενικά τὸ ὑποκεφάλαιο αὐτὸ εἶναι πλούσιο σὲ περιεχόμενο καὶ ἔρχεται πραγματικά σὲ χτυπητὴ ἀντίθεση μὲ τὰ προηγούμενα φτωχὰ σὲ περιεχόμενο ὑποκεφάλαια ποὺ ἐξετάσαμε. Θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ εἶναι τέλειο, ἂν δινόταν περισσότερη προσοχὴ σὲ ὀρισμένα πράγματα καὶ δὲν ὑπεισέρχονταν καὶ πάλι οἱ λόγοι τῆς «σκοπιμότητας». Ἔτσι αναφορικά μὲ τὸ πανελλήνιο συνέδριο τῆς Κορίνθου (σ. 42), ἐνῶ ἀναφέρονται ἐπουσιᾶδες λεπτομέρειες, ἀγνοοῦνται βασικὲς καὶ κοσμοιστορικῆς σημασίας ἀποφάσεις, ὅπως ἡ ἀπόφαση ποὺ πάρθηκε νὰ ἀνατεθῇ στὸν Φίλιππο, σὺν ἀρχηγῷ τοῦ στρατοῦ, ἡ διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν, ποὺ δίκαια θεωροῦνταν «ἐχθροὶ τῆς κοινῆς εἰρήνης». Γιὰ τὴν διεξαγωγὴ μάλιστα τοῦ ἐγχειρήματος αὐτοῦ τοῦ ἀνατέθηκαν ἑκτακτὲς ἐξουσίες μὲ τὸν τίτλο τοῦ «στρατιῶν ἀυτοκράτορα» (βλ. Κανατσούλη, ἐ.ἀ., σ. 31). Τότε ἐγινε καὶ τὸ πρῶτο βῆμα πρὸς τὴν Ἀνατολὴ — γεγονός ἐψιστῆς σημασίας — μὲ τὴν ἀποστολὴ 10.000 ἀνδρῶν κάτω ἀπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Παρμενίωνα καὶ τοῦ Ἀτταλου. Αὐτοὶ εἶχαν διαταγὴ νὰ ἐλευθερώσουν τὶς ἐλληνικὲς πόλεις καὶ νὰ σχηματίσουν ἕνα προγεφύρωμα πρὸς τὴν Ἀσία. Ὁ ἴδιος ὁ Φίλιππος εἶχε σκοπὸ νὰ ἀκολουθήσῃ μὲ τὴν κύρια δύναμη τοῦ στρατοῦ του, ἀλλὰ ὁ θάνατός του ματαίωσε τὰ σχέδιά του (Κανατσούλη, ἐ.ἀ., 32).

Στὴν ἴδια σελ. (42) δίνεται ἰδιαίτερη ἐμφαση στοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένη, ποὺ ἀποκαλοῦσε τοὺς Μακεδόνες «βαρβάρους» (ἡ αἰώνια πολιτικὴ ἐκμετάλλευση τῶν λόγων τοῦ ἀντιμακεδόνο ρήτορος). Σκοπὸς τῆς συγγρ. εἶναι νὰ δείξῃ (γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ), ὅτι οἱ Μακεδόνες, ὅπως τάχα ἔλεγε καὶ ὁ Δημοσθένης, δὲν ἦσαν Ἕλληνες. Τὴν σκοπιμότητα ἄλλωστε αὐτὴ ἐξυπηρετοῦν καὶ οἱ πολυάριθμες «διαλεγμένες φράσεις μέσα σ' ὅλο τὸ ὑποκεφάλαιο, ὅπως: «Ἡ ἀνοδος τῆς Μακεδονίας ὀφειλόταν... στὴν κρίση τῶν ἐλλήνων καὶ τῶν πόλεων», «Ὅταν ὁ Φίλιππος Β' ἀνακηρύχθηκε βασιλιάς... ἡ γειτονικὴ Ἑλλάδα», «κύριος στόχος (τοῦ Φιλίππου) ὑπῆρξεν ἡ Ἑλλάδα», «Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες τοῦ ἔδωσαν (τοῦ Φιλίππου) τὴν εὐκαιρία νὰ ἀναμειχθῇ στὶς ἐσωτερικὲς ὑποθέσεις τους...» κ.λ.

Ἔχει ἀποδειχθῆ ὁμως μὲ ἀκλόνητα ἐπιχειρήματα (βλ. Daskalakis A. p., The Hellenism of the Ancient Macedonians, Θεσσαλονίκη 1965), ὅτι στὰ σημεῖα τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένη, ποὺ ἀναφέρονται στὴν «βαρβαρότητα» τῶν Μακεδόνων, δὲν ὑποκρύπτεται καμιά ἐθνολογικὴ διαφορά. Ἄλλωστε οὔτε οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένη ἀπηχοῦσαν τὴν γνώμη ὀλων τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ μονάχα τὰ δικά του προσωπικὰ πάθη κατὰ τοῦ Φιλίππου.

VI. «Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδόνας (336-323)» (σ. 42-45). Ἐδῶ ἐκτίθεται ἡ προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἀλέξανδρου Γ'. Ἐξιστορεῖται ἡ δράση του προτοῦ ἀνεβῆ

στὸν θρόνο καὶ τονίζονται οἱ στρατηγικές του ἰκανότητες καὶ ἡ μόρφωσή του. Σὲ συνέχεια ἐκτίθεται ἡ ἐκστρατεία του στὴν Ἀσία: οἱ μάχες στὸν Γρανικό, τὴν Ἴσο, ἡ κατάληψη τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ εἰσόδος του στὴν Αἴγυπτο, ἡ μάχη στὰ Γαυγάμηλα, ἡ κατάληψη τῆς Βαβυλώνας, τῶν Σούσων καὶ τῆς Περσέπολης, ἡ εἰσβολή του στὴν κεντρικὴ Ἀσία, ἡ ἐκστρατεία του κατὰ τῆς Ἰνδίας καὶ ὁ θάνατός του. Τὸ ὑποκεφάλαιο κλείνει μὲ γενικά συμπεράσματα γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλέξανδρου.

Ἀκόμη ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ὑποκεφαλαίου, ὅπου τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλέξανδρου κοσμεῖται μὲ τὸ ἐπίθετο «Μακεδόνας», φαίνεται ἡ προσπάθεια τῆς συγγρ. νὰ ξεχωρίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες. Γι' αὐτὸ «ἐπὶ σκοπῶ» ἀγνοεῖται ὁ τίτλος τοῦ «Με γ α λ ο υ», ποὺ δίκαια τοῦ ἀπένευμε ἡ Ἱστορία καὶ ποὺ τὸν δέχονται ἀσυζητητὴ ὅλοι οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ (πρβλ. M e l l e r L., Numismatique d'Alexandre le Grand, Copenhagen 1855. M e y e r E., Alexander der Grosse, Halle 1910. O t t o W., Alexander der Grosse, 1916. W i l l a m o w i t z - M o e l e n d o r f, Alexander der Grosse, Berlin 1916. R a d e t G., Alexandre le Grand, Paris 1931. B i c k e r m a n n E., Alexandre le Grand et les villes grecques d'Asie REG 47 (1937) 346. R o b i n s o n Ch. A., Alexander the Great, N. York 1947. T a r n W., Alexander the Great, Cambridge I (1948), II (1950). C l o c h e P., Alexandre le Grand, Paris 1955, W i l c k e n U., Alexander der Grosse (ἔκδ. 9η), München 1962, κ.λ.).

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἡ συγγρ. παρουσιάζει τὴν ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου σάν προσωπικὴ ὑπόθεση τῆς Μακεδονίας. Παραβλέπεται ὁ π α ν ε λ λ ῆ ν ι ο ς χαρακτήρας τῆς ἐκστρατείας καὶ ἀγνοεῖται τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐνεργοῦσε σάν ἐντολοδόχος τοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου. Παραβλέπεται ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας, ποὺ ἀπέβλεπε στὴν ἐκδίκηση τῶν Περσῶν γιὰ τὶς συμφορὲς ποὺ εἶχαν ἐπιφέρει στὴν Ἑ λ λ ᾶ δ α κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ στὴν ἐκστρατεία πῆραν μέρος ὅλοι οἱ Ἑ λ λ η ν ε ς, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τὰ λάφυρα ἀπὸ τὴν πρώτη μάχη τοῦ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος δὲν τὰ ἔστειλε στὴν Πέλλα, ἀλλὰ στὸν Παρθενώνα τῆς Ἀθήνας.

Ἰδιαίτερη ἐντύπωση ἐπίσης κάνει τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐκστρατεία στὴν Ἀσία παρουσιάζεται μὲ καθαρά ἱμπεριαλιστικὸν χαρακτήρα καὶ παραβλέπεται ὁ ἑ κ π ο λ ι τ ι σ τ ι κ ὸ ς τῆς χαρακτήρας. Ἔτσι στίς σ. 44-45, ἐνῶ διατίθεται ἀρκετὸς χῶρος γιὰ τὴν διερεύνηση τῶν π ο λ ι τ ι κ ῶ ν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐκστρατείας, παραλείπεται ἡ ἐξέταση τῶν ἐκπολιτιστικῶν ἀποτελεσμάτων, ἴσως γιὰ τὸν θά ἦταν ἀναγκασμένη ἡ συγγρ. νὰ μιλήσῃ καὶ γιὰ Ἑ λ λ η ν ι σ τ ι κ ὸ πολιτισμὸ. Τὸ παράδοξο λοιπὸν εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τοῦ ὑποκεφαλαίου ὁ Ἀλέξανδρος παρουσιάζεται σάν ὁ Ἀτίλας ἢ ὁ Τσεγκίς Χάν τῆς ἀρχαιότητας, δηλ. σάν ἓνας κοινὸς κατακτητὴς καὶ ὄχι σάν μεγάλος ἑ κ π ο λ ι τ ι σ τ ῆ ς ποὺ ἦταν. Λησμονεῖται τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ξεκινώντας ἀπὸ τὴ Μακεδονία πῆρε μαζί του ἓνα ὀλόκληρο ἐπιτελεῖο ἀπὸ ἐπιστήμονες, φιλοσόφους, γεωγράφους, μηχανικούς, ἱστορικούς, φυσιοδίφες καὶ δασκάλους, ποὺ τὸν ἀκολούθησαν γιὰ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα στίς καινούργιες χῶρες. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ δίκαια χαρακτηρίζεται ἀπὸ σύγχρονους ἱστορικούς ἡ ἐκστρατεία του «ἐνοπλὴ ἐξερεύνηση» ἢ «τρίτος Ἑλληνικὸς ἀποικισμός». Ὅσο γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας μιλάει εὐγλωττα ὁ ἑ ξ ε λ λ η ν ι σ μ ὸ ς τῶν βερβάρων καὶ ἡ διάδοση τοῦ ἑ λ λ η ν ι κ ο ὕ πολιτισμοῦ — καὶ ὄχι εἰδικὰ τὸ ὄνομάτος τῆς Μακεδονίας, ὅπως ἀναγράφεται στὴ σ. 45 — ὡς τὰ πέρατα τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

VII. «Ἡ δὶ ἀλάλυσή τοῦ κράτους τοῦ Ἀλέξανδρου. Οἱ δὶ ἀδόχοι καὶ ἐπίγονοι» (σ. 45-46). Τὸ ὑποκεφάλαιο αὐτὸ ἀναφέρεται στὴν τύχη τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μετὰ τὸν θάνατό του, στοὺς πολέμους τῶν διαδόχων καὶ ἐπιγόνων καὶ γίνεται λόγος γιὰ τὰ Ἑλληνιστικὰ κράτη, ὅπως διαμορφώθηκαν ὕστερ' ἀπὸ τὴ μάχη στὴν Ἴψο (301 π.Χ.). Τέλος περιγράφεται ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις στὴν Μακεδονία καὶ τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ, ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν καὶ οἱ ἐπιπτώσεις

της, ὁ Λαμιακὸς πόλεμος, ὁ Χρμεωνίδειος πόλεμος καὶ οἱ ἀγῶνες τῆς Μακεδονίας μετὰ τὴν Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία.

Τὸ παρὸν ὑποκεφάλαιο ξεπερνᾷ ὅλα τὰ προηγούμενα σὲ γενικότητες. Οὕτε ἀπλῶς τὰ ὀνόματα τῶν βασιλιάδων τῆς Μακεδονίας ἀναφέρονται. Ἀγνοεῖται τελείως ἡ προσωπικότητα τοῦ Ἀντίπατρου, ποῦ ἐπαίξε σημαντικό ρόλο στὴν ἱστορία τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ (βλ. K a n a t s o u l i s D., Antipatros, ein Beitrag zur Geschichte Makedoniens in der Zeit Philipps, Alexanders und der Diadochen, München 1940, 1-80 [«Ἑλληνικά» 16 (1959) 14-64]).

Ἐπίσης δὲν ἀναφέρονται καθόλου οἱ σχέσεις τῆς Μακεδονίας μετὰ τὰ ἄλλα Ἑλληνιστικά κράτη. Δὲν διερρευνᾶται ὁ ρόλος, ποῦ ἐπαίξε ἡ Μακεδονία στὸν Ἑλληνιστικὸ κόσμον. Ἀγνοεῖται ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Μακεδονίας, ὅπως καὶ οἱ σχέσεις της μετὰ τὴν Ἠπειρο — σημαντικό γεγονός, ἀφοῦ γιὰ λίγα χρόνια ἔχουμε καὶ διαμελισμὸ τῆς Μακεδονίας —.

Στὴ σ. 45 ἀναγράφεται ὅτι «σ'ὅλα αὐτὰ τὰ κράτη (τὰ Ἑλληνιστικά) διασταυρώνονταν καὶ ἀνόνονταν στοιχεῖα καὶ ἐπιδράσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς». Πῶς γίνεται ὁμως νὰ μιλοῦμε γιὰ ἀλληλεπιδράσεις πολιτιστικές καὶ νὰ παραβλέπουμε ὁλόκληρο πολιτισμὸ, τὸν Ἑ λ λ η ν ι σ τ ι κ ὸ, ποῦ εἶχε βέβαια σχετικὲς ἀνατολικὲς ἐπιδράσεις, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἦταν Ἑλληνικός· γι' αὐτὸ ἀλλῶστε καὶ ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη μιλάει γιὰ ἔ ξ ε λ λ η ν ι σ μ ὸ τῆς Ἀνατολῆς (βλ. J o u g u e t P., L'imperialisme macedonien et l'hellenisation de l'orient) καὶ ὄχι γιὰ «ἐ ξ α ν α τ ο λ ι σ μ ὸ» τῆς Ἑλλάδος. Ἀγνοεῖται ἡ Αἴγυπτος μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια (τὸν φάρο τοῦ Ἑλλήν. πολιτισμοῦ) καὶ οἱ τόσες Ἑλληνιστικὲς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ποῦ στάθηκαν κέντρα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ.

Στὴν ἴδια σελ. γίνεται λόγος γιὰ «ἐξελληνισμὸ τῆς Μακεδονίας», ποῦ ἐπιτεύχθηκε ἀπὸ τὸν «μεγάλον ἀριθμὸν δούλων Ἑλλήνων καὶ μισθοφόρων στρατιωτῶν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα»(!). Πῶς γίνεται ὁμως νὰ μιλοῦμε γιὰ ἐξελληνισμὸ τῆς Μακεδονίας, τὴ στιγμὴ ποῦ ἦταν ἔ λ λ η ν ι κ ῆ, — αὐτὸ τὸ ἀναπτύξαμε στὰ προηγούμενα — καὶ μάλιστα σὲ μιὰ ἐποχὴ ποῦ αὐτὴ φέρεται σάν μ ο ν ο ν ἰ κ ὸς φορεῦς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ;

Τέλος στὴ σελ. 46 ἐπιστηνίουμε ἓνα γ ε ω γ ρ α φ ι κ ὸ σ φ ἄ λ μ α. Ἡ Λαμία δὲν βρισκόταν στὴ βόρεια Ἑλλάδα, γιὰτὶ ἀπλούστατα Ἑλλάδα ἦταν καὶ ἡ Μακεδονία, ὅπως τὸνίζουν καὶ οἱ ἀρχαῖες πηγές (βλ. παραπάνω).

Μερικὲς γενικὲς κρίσεις γιὰ τὸ δεῦτερο κεφάλαιο

1. Σκοπὸς τοῦ κεφαλαίου, ποῦ κρίναμε, ὅπως καὶ ὁλόκληρης τῆς τρίτομης ἱστορίας τῶν Σκοπίων (πρβλ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ ὸ Α θ., Βιβλιοκρισία στὸν β' καὶ γ' τόμο τῆς Ἱστορίας τῶν Σκοπίων, «Μακεδονικά» 11 (1971) 459-479) εἶναι ἓνας καὶ μόνον: νὰ «διδάξη» ὅτι ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν ἀρχαιότατων χρόνων ἀποτελεῖ μιὰ ξ ε χ ω ρ ι σ τ ῆ ἔ θ ν ὄ τ η τ α (ὁπωσδήποτε ὄχι Ἑλληνική!). Ἔτσι γιὰ νὰ ἐξυπηρετηθῇ ἡ «σκοπιμότητα» αὐτὴ ἀναφέρονται ἐπαισιώδεις λεπτομέρειες (ἐκεῖ ποῦ δὲν χρειάζεται) καὶ παραλείπονται οὐσιώδη ἱστορικὰ γεγονότα. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἐπιχειρεῖται «ἐμβάθυνση» ἀσημάντων σχετικῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τὴ στιγμὴ ποῦ τὸ κεφάλαιο σὲ γενικὲς γραμμὲς στερεῖται ἐπιστημονικοῦ βάθους καὶ τὸ βασικότερο ἀπὸ μεθοδολογικὴ ἄποψη: καταργοῦνται οἱ παραπομπές γιὰ νὰ ἀποφευχθῇ ὁ ἔλεγχος.

2. Τὸ νὰ γραφῇ ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Μακεδονίας μέσα σὲ 15 σελίδες ἀναγνωρίζουμε πῶς δὲν εἶναι εὐκόλο πράγμα. Ἄν ὁμως ἡ Duš. Petruševska ἔχει ἐπιστημονικὲς ἀξιώσεις γιὰ τὴν «περίληψη» αὐτῆ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Μακεδονίας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ πρόβλημα τῆς συνόψισης (ποῦ κι αὐτὴ ἐξυπηρετεῖ τὴν «σκοπιμότητα») μετὰ ὀρθότερες βάσεις καὶ ὄχι ἄλλοῦ νὰ καταφεύγῃ στὴν εὐκόλη λύση τῶν γενικοτήτων καὶ ἄλλοῦ νὰ χάνεται στὴν περιγραφικὴ ἔκθεση ἀσημάντων γεγονότων. Ἐπίσης δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ καταπιастῇ καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τόσο ἀβυσσάνιστα καὶ χωρὶς συζήτηση προβλήματα ποῦ

παιδεύουν ακόμη τούς ειδικούς, όπως δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ κἀνη «ἐπικίνδυνους ἀκροβατισμούς με ἀυθαίρετα συμπεράσματα, χωρὶς νὰ τεκμηριώνη αὐτά, ἢ νὰ δημιουργῆ ἱστορικά προβλήματα ἐκεῖ ποῦ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστῆμη ἔχει ρίξει ἀπὸ πολλὰ χρόνια πρὶν ἄπλετο φῶς. Ἄντιθετα δὲν θὰ ἔβλαπτε τὴν συνοπτικότητά τοῦ κεφαλαίου ἂν ἡ συγγρ. προσέθετε στὸ τέλος αὐτοῦ ἓνα χάρτη τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας (ποῦ θὰ καταλάμβανε μονάχα μιὰ σελίδα).

3. Τέλος τὴν προχειρότητα, ἢ ἂν προτιμᾶτε τὴν «σκοπιμότητα», με τὴν ὁποία γράφτηκε τὸ δεύτερο κεφάλαιο φανερώνει καὶ ἡ φτωχὴ βιβλιογραφία (παράτιθετα στὸ τέλος τοῦ Α' τόμου, σ. 329-330), ὅπου βλέπουμε ὅτι ἀγνοοῦνται ἀξιόλογες ἱστορικὲς πηγές καὶ βασικά ἔργα νεωτέρων ἐρευνητῶν.

Ἐτσι ἀναφορικά με τὶς πηγές παρατηροῦμε ὅτι δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψη οἱ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες ποῦ βρίσκονται στὰ διάφορα *Corpus* (IG, SEG, Dittenberger, SIG, κ.ά.) καὶ παραβλέπονται συγγραφεῖς σάν τὸν Ἄριστοτέλη καὶ τὸν Ἀρριανὸ ἢ καὶ τόσοι ἄλλοι ποῦ ἀποσπάσματά τους βρίσκουμε στὴν ἐκδόση τοῦ Jacoby (*Die Fragmenten der Griechischen Historiker*). Ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς παρατίθενται στὴ βιβλιογραφία δὲν χρησιμοποιήθηκαν καλὰ — αὐτὸ τὸ εἶδαμε στὴν ἀνάλυση τοῦ κεφαλαίου —, ἐκτός ἂν δὲν μελετήθηκαν, ἀλλὰ παρατίθενται γιὰ «διακοσμητικούς» λόγους. Πάντως ἓναν ἀπὸ τούς δύο λόγους φαίνεται νὰ «καλύπτει» καὶ ἡ ἔλλειψη τῶν σχετικῶν παραπομπῶν.

Σχετικὰ πάλι με τὴ νεώτερη βιβλιογραφία ἀγνοοῦνται βασικὲς μονογραφίες γύρω ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴν προσωπογραφία τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ἢ γενικὰ ἔργα ποῦ ἀφιερῶνουν ἀξιόλογα κεφάλαια γιὰ τὴν Μακεδονικὴ Ἱστορία. Ἀναφέρουμε μερικὰ μονάχα με πλούσια βιβλιογραφία, ποῦ συνιστῶνται γιὰ τὴν «μελλοντικὴ ἐκδόση τῆς Ἱστορίας» (γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ἡ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ στὸν πρόλογο, σελ. 8): O. Abel, *Makedonien vor König Philipp*, Leipzig 1847. Ciochê P., *Histoire de la Macédoine jusqu'à l'avenement d'Alexandre le Grand*, Paris 1960. Κανατσούλη Δημ., *Ἱστορία τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου*, Θεσσαλονικὴ 1964 (IMXA, ἀρ. 71). Τοῦ Ἰδίου, *Ἡ Μακεδονία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχελαίου*. I. Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, Θεσσαλονικὴ 1964. Paribeni R., *La Macedonia sino ad Alessandro Magno*, Milano 1947. Collart P., *Philippe ville de Macédoine*, Paris 1937. Geyer Fr., *Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II*, München/Berlin 1930. Casson St., *Macedonia, Thrace and Illyria*, Oxford 1926. Daskalakis A p., *The Hellenism of the Ancient Macedonians*, Θεσσαλονικὴ 1965. Ciochê P., *Alexandre le Grand*, Paris 1954. Κανατσούλις D., *Antipatros, ein Beitrag zur Geschichte Makedoniens in der Zeit Philipps, Alexanders und der Diadochen*, München 1940. Τοῦ Ἰδίου, *Ὁ Ἀρχελαῖος καὶ οἱ μεταρρυθμίσεις του ἐν Μακεδονίᾳ*, Θεσσαλονικὴ 1948. Hammond N., *A History of Greece to 322 B.C.*, Oxford 1959. Τοῦ Ἰδίου, *A History of Macedonia I*, Oxford 1972. Glotz G., *Histoire grecque* στὴν *Histoire ancienne* 2 (1931). Bur y J., *A History of Greece*, N. York 1967.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΣΑΜΕΑΡΗΣ